

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

Наталія ПОЛІЩУК

СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ У ФІНАНСАХ

Методичні рекомендації щодо виконання самостійної роботи
для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «Магістр»
спеціальності D2 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
(072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок)
ОП «Фінанси, банківська справа та страхування»

Вінниця
2024

УДК 336:330.131.7(075.4)

С 409

*Рекомендовано до друку вченою радою економічного факультету
Донецького національного університету імені Василя Стуса
(протокол № 6 від 19 грудня 2024 р.)*

Укладач:

Поліщук Н. В., д-р екон. наук, професор, професор кафедри фінансів і банківської справи Донецького національного університету імені Василя Стуса.

Рецензенти:

Поповський Ю. Б., канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри маркетингу та бізнес-аналітики Донецького національного університету імені Василя Стуса;

Таранич О. В., канд. екон. наук, доцент кафедри менеджменту та поведінкової економіки Донецького національного університету імені Василя Стуса.

С 409 Системи управління ризиками у фінансах: методичні рекомендації щодо виконання самостійної роботи для здобувачів вищої освіти ОС «Магістр» спеціальності D2 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок (072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок) ОП «Фінанси, банківська справа та страхування» / уклад. Н. В. Поліщук. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2024. 34 с.

Методичні рекомендації щодо виконання самостійної роботи для здобувачів вищої освіти ОС «Магістр» спеціальності D2 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» (072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок) ОП «Фінанси, банківська справа та страхування» підготовлено відповідно до силабусу навчальної дисципліни «Системи управління ризиками у фінансах».

Завдання для самостійної роботи спрямовані на формування програмних результатів навчання, визначених в освітній програмі, які набуваються під час вивчення курсу, а також навичок самостійної роботи здобувачів вищої освіти. Дібраний матеріал передбачає оволодіння знаннями з теорії, методології та методики аналізу ризиків у фінансах, використання аналітичних та методичних інструментів для ухвалення фінансових рішень, візуалізацію фінансових показників та інтерпретацію отриманих результатів в умовах ризиків та невизначеності.

УДК 336:330.131.7(075.4)

© Поліщук Н. В., 2024

© ДонНУ імені Василя Стуса, 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
Тема 1. Основи формування систем управління ризиками у сфері фінансів.....	6
Тема 2. Оцінка та управління кредитним ризиком	9
Тема 3. Оцінка та управління ринковими ризиками.....	13
Тема 4. Оцінка та управління ризиком ліквідності.....	16
Тема 5. Оцінка та управління операційним ризиком.....	21
Тема 6. Оцінка та регулювання системного фінансового ризику	25
Тема 7. Регулювання, бюджетування, звітність та стратегія управління ризиками у фінансовій сфері	28
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ	31

ВСТУП

ОК «Системи управління ризиками у фінансах» є базовою для здобувачів ОП «Фінанси, банківська справа та страхування» і (разом із іншими ОК) формує результати навчання та компетентності здобувачів вищої освіти відповідно до змісту та фокусу освітньої програми, Стандарту вищої освіти зі спеціальності.

Мета вивчення навчальної дисципліни полягає у формуванні таких результатів навчання та вмінь використовувати спеціальний інструментарій систем управління ризиками в фінансовій і банківській сферах, що дозволять майбутньому професіоналу самореалізуватися в аналітичній, експертній, консалтинговій, управлінській діяльності на основі отримання глибокого розуміння сучасних фінансово-економічних процесів на глобальному і локальному рівнях у рамках функціонування фінансового ринку і фінансових інституцій.

Успішному студіюванню дисципліни «Системи управління ризиками у фінансах» сприяє попереднє вивчення дисциплін: «Фінансовий менеджмент», «Податковий менеджмент», «Страховий менеджмент», «Ринок фінансових послуг та інновації», «Фінансовий менеджмент у банку», «Професійна іноземна мова», «Моделювання та візуалізація даних», а також формування горизонтальних міждисциплінарних зв'язків з ОК «Методологія та організація наукових досліджень. Курсова робота з наукового дослідження» і вивчення ОК «Виробнича (науково-дослідна) практична підготовка», «Підготовка кваліфікаційної роботи», «Публічний захист кваліфікаційної роботи».

Набуті результати навчання та компетентності дозволять здобувачеві розв'язувати складні задачі і проблеми у професійній діяльності або у процесі навчання у сфері фінансів, банківської справи та страхування, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій, характеризується невизначеністю умов і вимог (ІК).

Вивчення дисципліни дозволить здобувачам вищої освіти:

опанувати такі компетентності:

- Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу (ЗК1).
- Здатність проводити дослідження на відповідному рівні (ЗК3).
- Вміння виявляти та вирішувати проблеми (ЗК4).
- Здатність приймати обґрунтовані рішення (ЗК5).
- Здатність працювати в міжнародному контексті (ЗК8).
- Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів) (ЗК9).
- Здатність використовувати теоретичний та методичний інструментарій для діагностики і моделювання фінансової діяльності суб'єктів господарювання (СК2).

– Здатність застосовувати управлінські навички у сфері фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку (СК3).

– Здатність оцінювати дієвість наукового, аналітичного і методичного інструментарію для обґрунтування управлінських рішень у сфері фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку (СК4).

– Здатність розробляти технічні завдання для проектування інформаційних систем у сфері фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку (СК9).

отримати такі результати навчання:

1. Здійснювати адаптацію та модифікацію існуючих наукових підходів і методів до конкретних ситуацій професійної діяльності (ПР03).

2. Відшукувати, обробляти, систематизувати та аналізувати інформацію, необхідну для вирішення професійних та наукових завдань в сфері фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку (ПР04).

3. Застосовувати управлінські навички у сфері фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку (ПР09).

4. Здійснювати діагностику і моделювання фінансової діяльності суб'єктів господарювання (ПР10).

5. Обґрунтувати вибір варіантів управлінських рішень у сфері фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку та оцінювати їх ефективність з урахуванням цілей, наявних обмежень, законодавчих та етичних аспектів (ПР12).

6. Розробляти антикризові програми проблемних фінансових і нефінансових суб'єктів господарювання, впроваджувати відповідні фінансові заходи та попереджувати кризи на основі управління ризиками (ПР15).

7. Використовувати міжнародні стандарти та нормативи у професійній діяльності (ПР16).

Застосування цих методичних рекомендацій дозволить розширити і поглибити знання здобувачів вищої освіти завдяки рекомендаціям та завданням для самостійної роботи. Це сприятиме ефективнішому засвоєнню теоретичного матеріалу та детальнішому вивченню законодавчих актів, навчальних посібників та інших джерел.

ТЕМА 1. ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ У СФЕРІ ФІНАНСІВ

План

1. Види ризиків фінансових установ, їх класифікація. Структурні елементи ризику.
2. Особливості прояву ризиків для фінансових установ.
3. Вартість компанії і управління ризиками в теорії фінансів.
4. Принципи та цілі управління ризиками. Культура, етика та схильність до ризику в компанії.

Тестові завдання

1. *Чим характеризується компроміс під час ухвалення рішення?*

- а) ухваленням рішення аудитивного, що враховує думки всіх зацікавлених сторін;
- б) встановленням так званого середнього рішення, в результаті суперечки двох співробітників;
- в) зменшенням вигоди в одній області з метою зменшення небажаних наслідків в іншому;
- г) зменшенням вигоди.

2. *Система контролю в організації зазвичай складається з:*

- а) попереднього і заключного;
- б) тільки з поточного контролю;
- в) поточного і заключного;
- г) попереднього, поточного і заключного.

3. *«Батьком наукового управління» часто називають:*

- а) Ф. Тейлора – він намагався обґрунтувати денну норму робітника методами хронометражу і вивченням його трудових рухів;
- б) Г. Ганта – він створив графік для планування, розподілу та перевірки роботи;
- в) Френка і Ліліан Гільбертів – вони виділили сімнадцять основних робочих мікрорухів і назвали їх терблігами;
- г) відсутня правильна відповідь.

4. *Основним в управлінні за цілями є вироблення цілей:*

- а) знизу вгору;
- б) знизу вгору і зверху вниз;
- в) по матричній схемі;
- г) зверху вниз по ланцюгу інстанцій.

5. Як варто ставитися до накопичення інформації про проблему?

- а) надлишок інформації також шкідливий, як і її дефіцит;
- б) чим більше інформації, тим краще;
- в) отримання максимуму інформації про проблему – обов'язок керівника;
- г) надлишковий обсяг інформації – запорука успіху.

6. Для чого здійснюється делегування повноважень іншим керівникам?

- а) для збереження «групового» стилю роботи;
- б) для перевірки кваліфікації робітників;
- в) для оптимального вирішення комплексного завдання;
- г) все перераховане.

7. Основні функції управління:

- а) планування, контроль, управління;
- б) планування, організація, мотивація, контроль;
- в) організація, мотивація;
- г) організація, мотивація, контроль.

8. Ключовим фактором у будь-якій моделі управління є:

- а) фінанси;
- б) люди;
- в) структура управління;
- г) засоби виробництва.

9. Реальний вплив під час управління за цілями мають керівники:

- а) нижчого рівня;
- б) середнього рівня;
- в) вищого рівня;
- г) вищого, середнього і нижчого рівня.

10. Метою планування діяльності організації є:

- а) обґрунтування чисельності працівників;
- б) визначення цілей, сил і засобів;
- в) обґрунтування термінів;
- г) обґрунтування витрат.

Практичні завдання

Завдання 1. Ідентифікація та класифікація ризиків фінансової установи.

Комерційний банк планує запуснути новий продукт – споживчі кредити онлайн.

Завдання:

1. Визначити основні ризики, що можуть виникнути у процесі реалізації цього продукту (кредитний, операційний, ринковий, репутаційний тощо).
2. Класифікувати їх за видами та рівнями впливу.
3. Побудувати карту ризиків (Risk Map) із зазначенням ймовірності та масштабу наслідків.

Завдання 2. Розробка елементів системи управління ризиками.

Фінансова компанія інвестує в облігації підприємств різних галузей. Із метою підвищення надійності портфеля вона хоче створити систему управління ризиками.

Завдання:

1. Сформулювати основні етапи створення системи управління ризиками в компанії (ідентифікація ризиків, оцінка, моніторинг, контроль, звітність).
2. Визначити ключові принципи, яких слід дотримуватись під час її побудови (пропорційність, незалежність, комплексність тощо).
3. Запропонувати приклади інструментів для мінімізації ризиків (диверсифікація, ліміти, хеджування).

Питання для самостійного опрацювання

1. Які основні види ризиків існують у діяльності фінансових установ?
2. Як класифікують фінансові ризики та які критерії для цього використовують?
3. Що містить структура ризику?
4. У чому полягають особливості прояву ризиків для банків та небанківських фінансових установ?
5. Яким чином ризики впливають на стабільність фінансової установи?
6. Як у фінансовій теорії визначається взаємозв'язок між вартістю компанії та управлінням ризиками?
7. Які принципи лежать в основі ефективного управління ризиками у фінансовій установі?
8. Які основні цілі має система управління ризиками?
9. Що означає «схильність до ризику» і як вона визначається у практиці компаній?
10. Як формуються культура ризик-менеджменту та етика управління ризиками в компанії?

ТЕМА 2. ОЦІНКА ТА УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ

План

1. Оцінка та моделювання індивідуального і портфельного кредитного ризику.
2. Резервування капіталу та поглинання збитків від кредитних ризиків. Сек'юритизація і траншинг.
3. Управління портфельним кредитним ризиком на основі диверсифікації.
4. Кредитні деривативи в управлінні кредитним ризиком.

Тестові завдання

1. *Передрозрахунковий ризик – це:*

а) імовірність виникнення збитків або додаткових втрат, або недоотримання запланованих доходів, унаслідок дефолту контрагента за договором до початку виконання своїх зобов'язань будь-якою зі сторін договору;

б) імовірність виникнення збитків або додаткових втрат, або недоотримання запланованих доходів, унаслідок невиконання контрагентом своїх зобов'язань після того, як банк виконав свою частину зобов'язань;

в) усі види ризиків, що виникають в економічному, політичному і соціальному середовищі країни реєстрації та ведення бізнесу боржника-нерезидента та можуть мати потенційний вплив на його спроможність обслуговувати борги;

г) імовірність виникнення збитків або додаткових втрат або недоотримання запланованих доходів унаслідок того, що у боржника немає можливості отримувати та/або перераховувати іноземну валюту для обслуговування боргу за кредитом.

2. *Банк здійснює оцінку фінансового стану боржника з метою:*

а) підтвердження платоспроможності боржника;

б) визначення значення коефіцієнта ймовірності дефолту боржника;

в) визначення класу ризику боржника;

г) ухвалення рішення про відкриття кредитного рахунку.

3. *Який сенс вкладається в слово «ризик» під час ухвалення рішень?*

а) ступінь впливу неправильно вирішеної проблеми на службове становище керівника;

б) ступінь значущості проблеми для спільної діяльності компанії;

в) рівень перевищення своїх повноважень;

г) рівень визначеності, з якою можна прогнозувати результат.

4. *Неочікувані (випадкові) збитки – це:*

а) ймовірні збитки від кредитних ризиків протягом очікуваного терміну утримання фінансових активів;

б) збитки через різницю між процентною ставкою по облігації, що володіє ризиком дефолту, і процентною ставкою;

в) збитки або додаткові втрати, або недоотримання запланованих доходів, унаслідок невиконання контрагентом своїх зобов'язань після того, як банк виконав свою частину зобов'язань;

г) збитки, які можуть виникнути в майбутньому і суму яких на дату балансу достовірно оцінити неможливо, але які можна оцінити приблизно, з досвіду минулої роботи.

5. Кредитний ризик – це:

а) усі види ризиків, що виникають в економічному, політичному і соціальному середовищі країни реєстрації та ведення бізнесу боржника-нерезидента та можуть мати потенційний вплив на його спроможність обслуговувати борги;

б) імовірність виникнення збитків або додаткових втрат, або недоотримання запланованих доходів унаслідок того, що у боржника немає можливості отримувати та/або перераховувати іноземну валюту для обслуговування боргу за кредитом;

в) імовірність виникнення збитків або додаткових втрат, або недоотримання запланованих доходів, унаслідок дефолту контрагента за договором до початку виконання своїх зобов'язань будь-якою зі сторін договору;

г) імовірність виникнення збитків або додаткових втрат, або недоотримання запланованих доходів, унаслідок невиконання боржником / контрагентом узятих на себе зобов'язань відповідно до умов договору.

6. Очікувані кредитні збитки – це:

а) зважена на ймовірність оцінка кредитних ризиків протягом очікуваного терміну утримання фінансових активів;

б) імовірність виникнення збитків або додаткових втрат, або недоотримання запланованих доходів унаслідок того, що у боржника немає можливості отримувати та/або перераховувати іноземну валюту для обслуговування боргу за кредитом;

в) імовірність виникнення збитків або додаткових втрат, або недоотримання запланованих доходів, унаслідок дефолту контрагента за договором до початку виконання своїх зобов'язань будь-якою зі сторін договору;

г) імовірність виникнення збитків або додаткових втрат, або недоотримання запланованих доходів унаслідок невиконання контрагентом своїх зобов'язань після того, як банк виконав свою частину зобов'язань.

7. НЕ є компонентом кредитного ризику:

а) втрати в разі дефолту;

б) імовірність дефолту;

в) імовірність прискорення інфляції;

г) експозиція під ризиком.

8. Розмір страхового відшкодування, що включається до розрахунку розміру кредитного ризику не може перевищувати:

- а) 1 % від суми боргу, що не покрита вартістю забезпечення;
- б) 5 % від суми боргу, що не покрита вартістю забезпечення;
- в) 1 % кредитного портфеля банку;
- г) 5 % від суми боргу, що покрита вартістю забезпечення.

9. Трансфертний ризик – це:

а) імовірність виникнення збитків або додаткових втрат, або недоотримання запланованих доходів, унаслідок невиконання контрагентом своїх зобов'язань після того, як банк виконав свою частину зобов'язань;

б) усі види ризиків, що виникають в економічному, політичному і соціальному середовищі країни реєстрації та ведення бізнесу боржника-нерезидента та можуть мати потенційний вплив на його спроможність обслуговувати борги;

в) імовірність виникнення збитків або додаткових втрат, або недоотримання запланованих доходів унаслідок того, що у боржника немає можливості отримувати та/або перераховувати іноземну валюту для обслуговування боргу за кредитом;

г) імовірність виникнення збитків або додаткових втрат, або недоотримання запланованих доходів, унаслідок дефолту контрагента за договором до початку виконання своїх зобов'язань будь-якою зі сторін договору.

10. Кредитний спред – це:

а) різниця між процентною ставкою по облігації, що володіє ризиком дефолту, і процентною ставкою без ризиковою по державним облігаціям;

б) імовірність виникнення збитків або додаткових втрат, або недоотримання запланованих доходів, унаслідок невиконання контрагентом своїх зобов'язань після того, як банк виконав свою частину зобов'язань;

в) зважена на ймовірність оцінка кредитних ризиків протягом очікуваного терміну утримання фінансових активів;

г) додаткова відсоткова ставка на рік, яку інвестори вимагають за те, що вони несуть певний кредитний ризик.

Практичні завдання

Завдання 1. Оцінка ймовірності дефолту позичальника.

Банк розглядає заявку підприємства на отримання кредиту в розмірі 5 млн грн. Відомо:

- Імовірність дефолту (PD) – 4 %;
- Експозиція на момент дефолту (EAD) – 5 млн грн;
- Рівень втрат у разі дефолту (LGD) – 40 %.

Завдання:

1. Розрахувати очікувані кредитні збитки (Expected Loss, EL).
2. Зробити висновок, чи є кредит прийнятним для банку з урахуванням середньої прибутковості кредитного портфеля (10 %).

Завдання 2. Управління портфельним кредитним ризиком.

У кредитному портфелі банку є два великі позичальники:

- підприємство А: сума кредиту – 20 млн грн, PD = 5 %, LGD = 50 %;
- підприємство Б: сума кредиту – 30 млн грн, PD = 3 %, LGD = 40 %.

Між позичальниками існує кореляція ймовірності дефолту на рівні 0,6.

Завдання:

1. Оцінити загальний ризик кредитного портфеля (якісно та кількісно).
2. Запропонувати, які інструменти (диверсифікація, сек'юритизація, кредитні деривативи) може використати банк для зменшення ризику концентрації.

Питання для самостійного опрацювання

1. У чому полягає різниця між індивідуальним та портфельним кредитним ризиком?
2. Які методи використовуються для оцінки кредитоспроможності позичальника?
3. Які існують підходи до моделювання портфельного кредитного ризику?
4. Що таке резервування капіталу та яку роль воно відіграє у зниженні ризиків банку?
5. Як здійснюється поглинання збитків від кредитних ризиків?
6. У чому суть сек'юритизації та траншингу, і як вони допомагають управляти ризиками?
7. Як диверсифікація кредитного портфеля зменшує ризик? Наведіть приклади.
8. Які основні інструменти застосовуються для управління портфельним кредитним ризиком?
9. Що таке кредитні деривативи та які їх основні види?
10. Як кредитні деривативи можуть використовуватися для хеджування кредитних ризиків?

ТЕМА 3. ОЦІНКА ТА УПРАВЛІННЯ РИНКОВИМИ РИЗИКАМИ

План

1. Оцінка ринкових ризиків у торгових портфелях фінансових установ.
2. Хеджування ринкових ризиків із використанням форвардів і ф'ючерсів.
3. Особливості хеджування лінійних та нелінійних фінансових продуктів.
4. Хеджування ринкових ризиків із використанням опціонів і свопів.

Тестові завдання

1. До ринкових ризиків у торговій книзі належать:

- а) ризик кредитного спреду;
- б) фондовий ризик;
- в) ризик дефолту;
- г) усі відповіді правильні.

2. Ринковий ризик – це:

- а) імовірність виникнення збитків або додаткових втрат унаслідок дефолту контрагента за договором;
- б) імовірність виникнення збитків або додаткових втрат унаслідок несприятливої зміни курсів іноземних валют, процентних ставок, вартості фінансових інструментів;
- в) імовірність виникнення збитків унаслідок невиконання контрагентом своїх зобов'язань після виконання банком своєї частини договору;
- г) усі види ризиків, що виникають у соціально-економічному середовищі країни.

3. До ринкових ризиків у банківській книзі включають:

- а) валютний ризик;
- б) ризик волатильності;
- в) товарний ризик;
- г) усі відповіді правильні.

4. Дюрація – це:

- а) ймовірність виникнення збитків через невиконання контрагентом своїх зобов'язань;
- б) ймовірність виникнення збитків через дефолт контрагента;
- в) зважена середня за вартістю і за часом міра строку погашення, що враховує графік усіх надходжень та виплат;
- г) ймовірність виникнення збитків через зміну валютних курсів та процентних ставок.

5. Ризик волатильності:

- а) виникає через несприятливі зміни ринкової вартості товарів;
- б) виникає через невиконання емітентом своїх контрактних зобов'язань;
- в) виникає через несприятливі зміни ринкової вартості акцій;
- г) виникає через зміни ринкових цін, процентних ставок, індексів і валютних курсів, що впливають на опціони.

6. Який сенс вкладається в слово «ризик» у процесі ухвалення рішень?

- а) ступінь значущості проблеми для спільної діяльності фірми;
- б) рівень перевищення своїх повноважень;
- в) рівень визначеності, з якою можна прогнозувати результат;
- г) ступінь впливу неправильно вирішеної проблеми на службове становище керівника.

7. Ризик дефолту:

- а) виникає через розширення кредитного спреду;
- б) виникає через невиконання емітентом боргового цінного папера або іншого інструменту своїх зобов'язань;
- в) через зміни процентних ставок, що впливають на фінансові інструменти;
- г) через зміну вартості акцій та інших цінних паперів.

8. Банк оцінює ризик волатильності, валютний та товарний ризики:

- а) виключно за інструментами банківської книги;
- б) виключно за інструментами торгової книги;
- в) за інструментами, що містяться у торговій і банківській книгах;
- г) у розрізі емітентів та позичальників банку.

9. Товарний ризик:

- а) виникає через невиконання емітентом своїх контрактних зобов'язань;
- б) через зміну процентних ставок, що впливають на фінансові інструменти;
- в) виникає через зміну ринкової вартості товарів, у тому числі дорогоцінних металів;
- г) через зміну вартості акцій та інших цінних паперів.

10. Банк оцінює ризик дефолту, процентний ризик торгової книги, ризик кредитного спреду та фондовий ризик:

- а) виключно за інструментами, що містяться в торговій книзі банку;
- б) у розрізі емітентів та позичальників банку;
- в) виключно за інструментами банківської книги;
- г) за інструментами торгової і банківської книг.

Практичні завдання

Завдання 1. Оцінка ринкового ризику (VaR).

Фінансова установа має торговий портфель акцій вартістю 20 млн грн. На основі історичних даних середньоденна волатильність портфеля становить 2 %.

Завдання:

1. Розрахувати значення Value-at-Risk (VaR) на рівні довіри 95 % для одноденного горизонту.
2. Пояснити, як інтерпретувати отриманий результат для управління ризиками.

Завдання 2. Хеджування з використанням деривативів.

Компанія очікує через 3 місяці отримати виручку в розмірі 1 млн доларів США. Існує ризик зниження курсу долара щодо гривні.

Завдання:

1. Запропонувати схему хеджування валютного ризику за допомогою форвардного контракту.
2. Альтернативно розглянути можливість використання опціону put на долар і пояснити його переваги та недоліки порівняно з форвардом.

Питання для самостійного опрацювання

1. Які основні фактори впливають на величину ринкового ризику у фінансових установах?
2. У чому сутність показника Value-at-Risk (VaR) та як він використовується для оцінки ризику?
3. Які переваги і недоліки має метод історичного моделювання під час вимірювання ринкових ризиків?
4. Чим відрізняється форвардний контракт від ф'ючерсного за умовами укладання та виконання?
5. Які особливості управління ризиком існують у разі використання форвардів для хеджування валютних ризиків?
6. Чому хеджування лінійних фінансових продуктів є простішим, ніж нелінійних?
7. Які основні методи дельта-хеджування застосовуються для управління ризиком опціонів?
8. У чому різниця між процентним та валютним свопом і які ризики вони дозволяють знизити?
9. Які типові стратегії з використанням опціонів застосовуються для хеджування коливань цін активів?
10. Як стрес-тестування допомагає в управлінні ринковими ризиками та які сценарії зазвичай моделюються?

ТЕМА 4. ОЦІНКА ТА УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ ЛІКВІДНОСТІ

План

1. Фактори, прояв та оцінка ризику ліквідності для різних видів фінансових установ.
2. Планування ліквідності із врахуванням ризиків.
3. Стрес-тестування ліквідності.

Тестові завдання

1. Ризик ліквідності:

- а) неспроможність банку забезпечувати фінансування зростання активів та виконання своїх зобов'язань у належні строки;
- б) неспроможність банку легко закрити позицію через неадекватну глибину ринку або проблеми на ринку;
- в) норматив, який установлює мінімально необхідний рівень ліквідності для покриття чистого очікуваного відтоку грошових коштів протягом 30 календарних днів з урахуванням стрес-сценарію;
- г) ризик, який виникає, коли грошово-кредитна політика стає неефективною, внаслідок дуже низьких процентних ставок у поєднанні зі споживачами, які воліють економити, а не інвестувати в більш прибуткові облігації чи інші інвестиції.

2. Інструменти постійного доступу:

- а) неспроможність банку забезпечувати фінансування зростання активів та виконання своїх зобов'язань у належні строки;
- б) це коли грошово-кредитна політика стає неефективною, внаслідок дуже низьких процентних ставок у поєднанні зі споживачами, які воліють економити, а не інвестувати в більш прибуткові облігації чи інші інвестиції;
- в) оперативне підтримання Національним банком ліквідності банків шляхом надання кредитів овернайт або оперативне вилучення Національним банком ліквідності банків шляхом розміщення депозитних сертифікатів овернайт;
- г) операція між НБУ та банком з купівлі НБУ цінних паперів із портфеля банку, з одночасним зобов'язанням банку здійснити зворотну купівлю (викуп) цих цінних паперів за обумовленою ціною на обумовлену дату.

3. Коефіцієнт покриття ліквідністю:

- а) неспроможність банку забезпечувати фінансування зростання активів та виконання своїх зобов'язань у належні строки;
- б) це коли грошово-кредитна політика стає неефективною, внаслідок дуже низьких процентних ставок у поєднанні зі споживачами, які воліють економити, а не інвестувати в більш прибуткові облігації чи інші інвестиції;

в) норматив, який установлює мінімально необхідний рівень ліквідності для покриття чистого очікуваного відтоку грошових коштів протягом 30 календарних днів з урахуванням стрес-сценарію;

г) це сума планових контрактних надходжень за повністю працюючими активами, зважених на визначені НБУ коефіцієнти очікуваних надходжень.

4. Методами оцінки ризику ліквідності під час моніторингу є:

а) GAP-аналіз;

б) аналіз коефіцієнтів концентрації в загальних зобов'язаннях банку;

в) аналіз дотримання нормативів ліквідності та норм обов'язкового резервування;

г) усі відповіді правильні.

5. Операція прямого репо:

а) неспроможність банку забезпечувати фінансування зростання активів та виконання своїх зобов'язань у належні строки;

б) це коли грошово-кредитна політика стає неефективною, внаслідок дуже низьких процентних ставок у поєднанні зі споживачами, які воліють економити, а не інвестувати в більш прибуткові облігації чи інші інвестиції;

в) оперативне підтримання Національним банком ліквідності банків шляхом надання кредитів овернайт або оперативне вилучення Національним банком ліквідності банків шляхом розміщення депозитних сертифікатів овернайт;

г) операція між НБУ та банком з купівлі НБУ цінних паперів з портфеля банку, з одночасним зобов'язанням банку здійснити зворотну купівлю (викуп) цих цінних паперів за обумовленою ціною на обумовлену дату.

6. GAP-аналіз проводиться за двома видами:

а) вхідний і вихідний;

б) контрактний і прогнозний;

в) кількісний і якісний;

г) за методикою НБУ та методикою Базель II.

7. Овернайт – це:

а) сума планових контрактних надходжень за повністю працюючими активами, зважених на визначені НБУ коефіцієнти очікуваних надходжень;

б) кредит, який надається банку Національним банком за оголошеною процентною ставкою на термін до наступного робочого дня і є інструментом постійного доступу, спрямованим на підтримання ліквідності банку;

в) норматив, який установлює мінімально необхідний рівень ліквідності для покриття чистого очікуваного відтоку грошових коштів протягом 30 календарних днів з урахуванням стрес-сценарію;

г) неспроможність банку забезпечувати фінансування зростання активів та виконання своїх зобов'язань у належні строки.

8. *Інструмент екстреної підтримки ліквідності платоспроможних банків – це:*

а) кредити, призначені виключно для покриття тимчасового дефіциту ліквідності банку, коли банки вичерпали інші джерела підтримки ліквідності, зокрема на міжбанківському кредитному ринку та за стандартними інструментами рефінансування НБУ;

б) кредити овернайт, кількісні тендери, свопи тощо;

в) оперативне підтримання Національним банком ліквідності банків шляхом надання кредитів овернайт або оперативне вилучення Національним банком ліквідності банків шляхом розміщення депозитних сертифікатів овернайт;

г) операція між НБУ та банком з купівлі НБУ цінних паперів з портфеля банку, з одночасним зобов'язанням банку здійснити зворотну купівлю (викуп) цих цінних паперів за обумовленою ціною на обумовлену дату.

9. *Кредит для екстреної підтримки ліквідності банку надається:*

а) комерційним банком на пільгових умовах;

б) на строк до 1 року під облікову ставку;

в) на строк до 60 днів;

г) на строк до 90 днів.

10. *Норматив LCR установлює мінімально необхідний рівень ліквідності для покриття чистого очікуваного відтоку грошових коштів:*

а) впродовж 10 днів;

б) впродовж 30 днів;

в) впродовж 60 днів;

г) впродовж 90 днів.

Практичні завдання

Завдання 1. Оцінка короткострокової ліквідності банку.

Банк має такі дані про свої активи та пасиви на кінець місяця:

Категорія	Сума, млн грн	Ліквідність (термін реалізації)
Готівка	50	Одразу
Депозити в НБУ	100	1 день
Кредити клієнтам	300	30 днів
Цінні папери	150	7 днів
Депозити фізосіб	400	Одразу підлягають погашенню за запитом
Депозити юросіб	200	7 днів
Кредити від НБУ	150	Одразу підлягають погашенню

Завдання:

1. Розрахувати показник коефіцієнта миттєвої ліквідності (L1) і коефіцієнта поточної ліквідності (L2).
2. Проаналізувати, чи є банк достатньо ліквідним для покриття короткострокових зобов'язань.
3. Запропонувати заходи щодо покращення ліквідності, якщо потрібно.

Завдання 2. Стрес-тестування ліквідності.

Комерційний банк очікує через місяць збільшення відтоку депозитів на 20 % від загальної суми поточних зобов'язань фізосіб. На даний момент:

- депозити фізосіб: 400 млн грн;
- готівка в касі: 50 млн грн;
- депозити в НБУ: 100 млн грн;
- ліквідні цінні папери: 150 млн грн.

Завдання:

1. Оцінити, чи банк зможе покрити збільшений відтік коштів за рахунок наявних ліквідних ресурсів.
2. Розробити альтернативні стратегії хеджування ліквідності на випадок подальшого зростання відтоків депозитів (наприклад, кредитні лінії, продаж цінних паперів, скорочення видатків).
3. Проаналізувати вплив стрес-сценарію на показники ліквідності та запропонувати рекомендації для управління ризиком.

Питання для самостійного опрацювання

1. Що таке ризик ліквідності і як він відрізняється від ринкового або кредитного ризику?
2. Які фактори впливають на рівень ризику ліквідності у банках та небанківських фінансових установах?
3. Як проявляється ризик ліквідності у страховій компанії чи інвестиційному фонді?
4. Які методи оцінки ризику ліквідності застосовуються у фінансових установах?
5. Що охоплює процес планування ліквідності і як у ньому враховуються ризики?
6. Як прогнозування грошових потоків допомагає знизити ризик дефіциту коштів?
7. Які інструменти та заходи використовуються для оптимізації структури активів і пасивів з точки зору ліквідності?
8. Що таке стрес-тестування ліквідності і для чого його проводять?

9. Які сценарії використовуються для оцінки стресових ситуацій у ліквідності фінансових установ?

10. Як результати стрес-тестування ліквідності впливають на ухвалення управлінських рішень?

ТЕМА 5. ОЦІНКА ТА УПРАВЛІННЯ ОПЕРАЦІЙНИМ РИЗИКОМ

План

1. Види операційного ризику та збитки фінансових установ.
2. Ідентифікація та оцінка операційних ризиків.
3. Управління та регулювання операційного ризику.

Тестові завдання

1. Операційний ризик – це:

а) імовірність виникнення збитків або додаткових втрат, або недоотримання запланованих доходів, унаслідок виникнення зовнішніх і внутрішніх подій щодо інформаційних систем банку та інших інформаційних ресурсів, що використовуються для досягнення цілей банку, за умови недостатності внутрішнього контролю чи неадекватних або помилкових внутрішніх процесів банку у сфері інформаційно-комунікаційних технологій;

б) імовірність виникнення збитків або додаткових втрат, або недоотримання запланованих доходів, унаслідок несприятливої зміни курсів іноземних валют, процентних ставок, вартості фінансових інструментів;

в) імовірність виникнення збитків або додаткових втрат, або недоотримання запланованих доходів, унаслідок недоліків або помилок в організації внутрішніх процесів, навмисних або ненавмисних дій працівників банку, або інших осіб, збоїв у роботі інформаційних систем банку або внаслідок впливу зовнішніх факторів;

г) це імовірність виникнення збитків або додаткових втрат в установи через зміну процентних доходів та витрат і вартості фінансових інструментів внаслідок коливання процентних ставок.

2. Внутрішнє шахрайство – це:

а) втрати внаслідок шахрайських дій, незаконного привласнення майна або навмисного порушення норм законодавства України, або внутрішньо-банківських документів, здійснених іншими особами;

б) втрати внаслідок збоїв, порушень у роботі систем підтримки діяльності;

в) втрати внаслідок дій, що не відповідають законодавству у сфері охорони праці (виплати персоналу у зв'язку з виробничими травмами, втратою здоров'я та фактами дискримінаційних обмежень), втрати внаслідок розладу, збоїв під час оброблення транзакцій банком або неналежного виконання контрагентами та поставальниками банку своїх зобов'язань;

г) втрати внаслідок шахрайських дій, незаконного привласнення майна або навмисного порушення норм законодавства України, або внутрішньо-банківських документів, здійснених працівниками банку.

3. Стандарти класифікації операційного ризику є:

- а) фундаментальною базою для інтегрованої системи управління ризиками разом із узгодженим та структурованим збором даних;
- б) визначенням та класифікацією усіх можливих типів подій операційного ризику;
- в) фундаментальною базою для інтегрованої системи управління ризиками разом із факторами, які можуть призвести або призвели до операційного ризику;
- г) можливими наслідками реалізації подій операційного ризику.

4. Скільки категорій операційного ризику визначив Базельський комітет із банківського нагляду?

- а) 5 категорій;
- б) 6 категорій;
- в) 7 категорій;
- г) 8 категорій.

5. Сценарний аналіз:

- а) націлений на рідкісні, катастрофічні ризики – такі ризики мають бути правдоподібними та мати значний / критичний вплив на діяльність банку;
- б) може використовуватися для проведення стрес-тестування операційного ризику;
- в) потребує експертних знань як працівників підрозділів з управління ризиками, так і працівників підрозділів 1 лінії захисту;
- г) усі відповіді правильні.

6. Порівняльний аналіз (Comparative Analysis) – це:

- а) виявлення етапів процесів, видів діяльності та організаційних функцій, а також операційних ризиків, притаманних процесам;
- б) інструмент застосовується підрозділом з управління ризиками шляхом побудови математичної моделі оцінки можливих втрат від операційного ризику на підставі статистичних даних щодо подій операційного ризику;
- в) інструмент застосовується підрозділом з управління ризиками шляхом порівняння результатів застосування різних інструментів з метою об'єктивної оцінки (вимірювання) операційного ризику банку;
- г) аналіз накопиченої інформації у базі даних.

7. Сфера операційного ризику повинна розвиватися у:

- а) двох сферах;
- б) трьох сферах;
- в) чотирьох сферах;
- г) шести сферах.

8. III лінія захисту управління операційним ризиком із застосуванням моделі III лінії захисту передбачає:

- а) внутрішній аудит;
- б) управління бізнес-підрозділами;
- в) корегування планів підрозділу з управління ризиками;
- г) виявлення та оцінювання операційного ризику.

9. Аналіз карт процесів (*Business Process Mapping*) – це:

- а) виявлення етапів процесів, видів діяльності та організаційних функцій, а також операційних ризиків, притаманних процесам;
- б) інструмент, який застосовується підрозділом з управління ризиками шляхом побудови математичної моделі оцінки можливих втрат від операційного ризику на підставі статистичних даних щодо подій операційного ризику;
- в) інструмент, який застосовується підрозділом з управління ризиками шляхом порівняння результатів застосування різних інструментів з метою об'єктивної оцінки (вимірювання) операційного ризику банку;
- г) різновид багатовимірного аналізу, призначеного для вирішення задач розпізнавання образів.

10. Інструменти управління операційним ризиком поділяються на:

- а) основні і супутні;
- б) постійні і тимчасові;
- в) основні та додаткові;
- г) прямі і непрямі.

Практичні завдання

Завдання 1. Кількісна оцінка операційного ризику.

Банк за останні 3 роки зафіксував такі операційні втрати:

Рік	Кількість інцидентів	Загальна сума втрат, млн грн
2022	12	6,0
2023	15	7,5
2024	10	5,0

Завдання:

1. Розрахувати середню щорічну суму втрат від операційного ризику.
2. Визначити середню суму втрат на один інцидент.
3. Проаналізувати тенденцію та зробити висновки щодо управління операційним ризиком.

Завдання 2. Розробка заходів управління операційним ризиком.

Комерційний банк виявив, що 70 % операційних втрат за останній рік пов'язані з помилками персоналу під час обробки платежів, а 30 % – з технічними збоями систем.

Завдання:

1. Скласти список заходів для зменшення операційного ризику, пов'язаного з людським фактором.
2. Скласти список заходів для зменшення операційного ризику, пов'язаного з технічними збоями.
3. Оцінити, які із запропонованих заходів можуть мати найбільший ефект у короткостроковій та довгостроковій перспективі.

Питання для самостійного опрацювання

1. Що таке операційний ризик і чим він відрізняється від кредитного та ринкового?
2. Які основні види операційного ризику виділяють у фінансових установах (внутрішні та зовнішні)?
3. Які приклади втрат можуть виникнути через операційний ризик у банках і небанківських фінансових установах?
4. Як впливають технологічні збої, шахрайство та помилки персоналу на фінансові результати установи?
5. Які методи використовуються для ідентифікації операційних ризиків у фінансових установах?
6. Як здійснюється кількісна та якісна оцінка операційного ризику?
7. Що таке база даних втрат (loss event database) і яку роль вона відіграє в оцінці операційного ризику?
8. Які основні принципи управління операційним ризиком у фінансових установах?
9. Як застосовуються страхування, внутрішній контроль та резервування капіталу для зменшення операційного ризику?
10. Які вимоги Базеля II/III стосуються операційного ризику і як вони впливають на діяльність банків?

ТЕМА 6. ОЦІНКА ТА РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМНОГО ФІНАНСОВОГО РИЗИКУ

План

1. Фінансові цикли, кризи та системний фінансовий ризик.
2. Оцінка системних фінансових ризиків.
3. Макропруденційна політика та мікропруденційне регулювання системного фінансового ризику та наслідків його прояву.

Тестові завдання

1. *Що таке фінансовий цикл?*
  - а) час між оформленням замовлення та його оплатою;
  - б) час між отриманням сировини та виробництвом продукції;
  - в) час між оплатою закупівель і надходженням коштів від покупця;
  - г) час між виплатою заробітної плати та отриманням доходу.
2. *Що є одним із критеріїв ефективності фінансового менеджменту?*
  - а) збільшення фінансового циклу;
  - б) скорочення тривалості фінансового циклу;
  - в) відсутність фінансового циклу;
  - г) підвищення обсягу товарних запасів.
3. *Що таке фінансова криза?*
  - а) різке погіршення стану фінансового ринку через накопичені ризики;
  - б) тимчасове зниження економічного зростання;
  - в) коливання валютного курсу;
  - г) підвищення рівня безробіття.
4. *Що є основним індикатором стану економіки?*
  - а) фінансовий ринок;
  - б) обсяг державного боргу;
  - в) рівень безробіття;
  - г) динаміка споживчих цін.
5. *Що таке системний ризик?*
  - а) можливість того, що певна подія призведе до несприятливого ефекту у всій фінансовій системі;
  - б) коливання ринкових цін;
  - в) втрата ліквідності окремої компанії;
  - г) недостатність інвестицій.

6. Яка подія спричинила глобальну фінансову кризу 2008 року?

- а) дефолт Греції;
- б) зростання світових цін на нафту;
- в) банкрутство Lehman Brothers;
- г) політична нестабільність у Європі.

7. Як можна знизити рівень системного ризику?

- а) диверсифікацією активів;
- б) підвищенням податкового навантаження;
- в) збільшенням боргового навантаження;
- г) підвищенням державного регулювання.

8. Які показники використовуються для оцінювання системного ризику?

- а) обсяги кредитування населення;
- б) макроекономічна, монетарна, банківська статистика;
- в) обсяг державних витрат;
- г) динаміка мінімальної заробітної плати.

9. Що є проблемою для оцінювання системного ризику в Україні?

- а) відсутність інвестицій;
- б) недосконалість інформації через тіньову економіку;
- в) нестабільність курсу гривні;
- г) відсутність монетарної політики.

10. Що таке макропруденційна політика?

- а) контроль за кредитуванням населення;
- б) політика, спрямована на зниження системних ризиків;
- в) інструмент для регулювання податкової системи;
- г) система обліку та контролю державних витрат.

Практичні завдання

Завдання 1. Оцінка системного ризику на основі фінансових показників.

Комерційний банк отримав дані про ліквідність, кредитний портфель та рівень непрацюючих кредитів 5 найбільших банків країни. Використовуючи методи раннього попередження фінансових криз (наприклад, індекс системного ризику, Z-score, коефіцієнти фінансової стабільності), визначте:

1. Які банки є потенційно системно важливими?
2. На які показники варто звернути увагу для оцінки ризику банкрутства?
3. Які можливі наслідки для фінансової системи у разі проблем одного з банків?

Завдання 2. Розробка заходів макро- та мікропруденційного регулювання.

Уявіть, що у країні спостерігається прискорене зростання кредитування населення, що підвищує ризик надмірної заборгованості та системного фінансового ризику.

1. Запропонуйте три макропруденційні заходи для зниження цього ризику.
2. Запропонуйте три мікропруденційні заходи, які банки можуть впровадити самостійно для мінімізації впливу ризику.
3. Поясніть, як макропруденційні та мікропруденційні заходи можуть взаємодіяти для підвищення фінансової стабільності.

Питання для самостійного опрацювання

1. Що таке системний фінансовий ризик і чим він відрізняється від індивідуальних фінансових ризиків?
2. Які основні типи фінансових криз існують і як вони пов'язані з фінансовими циклами?
3. Які показники використовуються для оцінки системного фінансового ризику на національному та глобальному рівнях?
4. Як фінансові цикли впливають на рівень системного ризику в економіці?
5. Які методи раннього попередження фінансових криз застосовуються для оцінки системного ризику?
6. Що таке макропруденційна політика і які інструменти вона використовує для обмеження системного фінансового ризику?
7. Які основні завдання мікропруденційного регулювання фінансових установ щодо системного ризику?
8. Як взаємодіють макропруденційне та мікропруденційне регулювання у зниженні наслідків прояву системного ризику?
9. Які висновки можна зробити з попередніх фінансових криз для підвищення стабільності фінансової системи?
10. Які обмеження існують у методах оцінки та регулювання системного фінансового ризику, і як їх можна мінімізувати?

ТЕМА 7. РЕГУЛЮВАННЯ, БЮДЖЕТУВАННЯ, ЗВІТНІСТЬ ТА СТРАТЕГІЯ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ У ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ

План

1. Регулювання ризиків у фінансовій сфері: Базель I, Базель II, Платоспроможність II, Базель III.
2. Бюджетування капіталу на основі моделі RAROC.
3. Звітність в управлінні ризиками.
4. Формування стратегії управління ризиками.

Тестові завдання

1. *Питома вага інноваційних інструментів капіталу становить:*

- а) 5 %;
- б) 10 %;
- в) 15 %;
- г) 25 %.

2. *Для кожного з класів активів, охоплених системою IRB, існує два варіанти:*

- а) основний і розширений підхід;
- б) основний і змішаний підхід;
- в) основний і додатковий підхід;
- г) правильної відповіді немає.

3. *Базельська угода була укладена:*

- а) 1990 р.;
- б) 1988 р.;
- в) 1976 р.;
- г) 1947 р.

4. *Платоспроможність II опирається на:*

- а) стовп 2, що стосується процесу наглядового перегляду;
- б) стовп 3, що стосується розкриття ринку інформації про управління ризиками;
- в) стовп 1, що стосується розрахунку вимог до капіталу та видів капіталу, які мають значення;
- г) усі відповіді правильні.

5. *Термін «інноваційні інструменти капіталу» стосується:*

- а) звичайних, незабезпечених, субординованих інструментів боргового капіталу з мінімальним початковим фіксованим строком погашення понад п'ять років;
- б) засобів спеціального призначення (СПЗ), капіталу, який є економічно вигідним і може бути деномінований, якщо необхідно, в нелокальній валюті;

- в) усі відповіді правильні;
- г) дострокове погашення / викуп інструмента банком не раніше ніж за п'ять років з дозволу нагляду та за умови, що він буде замінений капіталом однакової або кращої якості.

6. Необхідність вдосконалення Базеля I внаслідок:

- а) ризиків, які необхідно зменшити або нейтралізувати;
- б) економічного застою, що призводив до кризових фінансових ситуацій;
- в) нестабільність фінансових ринків зросла і відбувся значний розвиток фінансових інновацій;
- г) усі відповіді правильні.

7. Розробку Базель II було завершено:

- а) 1999 р.;
- б) 2001 р.;
- в) 2006 р.;
- г) 2008 р.

8. Скільки рівнів має банківський капітал?

- а) 1 рівень;
- б) 2 рівні;
- в) 3 рівні;
- г) 5 рівнів.

9. Вказати способи обчислення вимог до капіталу платоспроможності:

- а) балансовий метод;
- б) прямий і непрямий метод;
- в) стандартизований підхід та підхід внутрішніх моделей;
- г) метод вартості капіталу.

10. Згідно із Базель II кредитний портфель:

- а) є об'єктом первинного фінансового моніторингу;
- б) аналізується кожного місяця;
- в) є складовою активів банку;
- г) розділяється на сім сегментів.

Практичні завдання

Завдання 1. Бюджетування капіталу на основі моделі RAROC.

Банк планує виділити капітал на кредитування корпоративних клієнтів. Надано такі дані:

- очікуваний дохід від кредитів: 5 млн грн;
- очікувані втрати за кредитами: 1 млн грн;

- вартість капіталу (Cost of Capital): 10 %;
- виділений капітал: 20 млн грн.

Завдання:

1. Розрахувати RAROC для цього портфеля кредитів.
2. Визначити, чи ефективно використовується капітал, якщо RAROC має перевищувати вартість капіталу.
3. Сформулювати короткі рекомендації щодо управління портфелем.

Завдання 2. Розробка стратегії управління ризиками та звітності.

Фінансова установа має бажання впровадити нову стратегію управління ризиками, що охоплює кредитний, ринковий та операційний ризики.

Завдання:

1. Скласти перелік ключових ризиків, які потребують моніторингу.
2. Визначити основні показники для звітності (KPIs), які слід відстежувати для кожного виду ризику.
3. Запропонувати базові заходи для зниження ризиків та покращення фінансової стабільності.
4. Пояснити, як стратегія управління ризиками може поєднуватися з вимогами Базель III щодо капіталу та ліквідності.

Питання для самостійного опрацювання

1. Що таке регулювання ризиків у фінансовій сфері і яку роль відіграють стандарти Базель I, II та III?
2. У чому основні відмінності між Базель I, Базель II та Базель III щодо вимог до капіталу банків?
3. Як стандарти платоспроможності впливають на стійкість фінансових установ?
4. Що таке RAROC і як ця модель використовується для бюджетування капіталу?
5. Які основні етапи формування бюджету капіталу на основі моделі RAROC?
6. Яку інформацію має містити звітність у сфері управління ризиками для внутрішніх та зовнішніх користувачів?
7. Які показники ефективності управління ризиками слід відображати у звітності банку чи фінансової установи?
8. Які принципи формування стратегії управління ризиками у фінансових організаціях?
9. Як можна поєднувати регуляторні вимоги та внутрішні стратегії управління ризиками для підвищення ефективності діяльності банку?
10. Які методи оцінки ризиків можуть бути використані для розробки стратегії управління ризиками та ухвалення управлінських рішень?

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Основна література

1. Актуалізовано підходи до управління ризиками в банках і банківських групах. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/aktualizovano-pidhodi-do-upravlinnya-rizikami-v-bankah-i-bankivskih-grupah>
2. Лактіонова О. А. Управління фінансовими ризиками: навчально-методичний посібник. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2020. 256 с.
3. Управління ризиками банків: монографія у 2 томах. Т. 1: Управління ризиками базових банківських операцій / за ред. А. О. Єпіфанова, Т. А. Васильєвої. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Yepifanov_Anatolii/Upravlinnia_ryzykamy_bankiv_Tom_1.pdf?

Допоміжна література

Наукові та аналітичні публікації:

1. Поліщук Н. В. Управління ризиками іпотечного кредитування сільськогосподарських підприємств. *Фінансово-кредитні інструменти гнучкого управління в умовах циклічного економічного розвитку*: монографія / за заг. ред. Л. В. Юрчишеної. Вінниця, 2023. С. 119–149.
2. Поліщук Н. В. Управління ризиками іпотечного кредитування у сільському господарстві. Збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 55-річчю кафедри фінансів і банківської справи «Актуальні проблеми розвитку фінансів в умовах цифровізації економіки України». Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. С. 126–129.
3. Поліщук Н. В. Шляхи зниження кредитних ризиків платіжних систем комерційних банків України. *Сучасні питання економіки і права*. 2020. Вип. 2(12). С. 202–208.
4. Поліщук Н. В., Джерелюк К. Р. Управління процентним ризиком. Актуальні проблеми економіки, фінансів, обліку, менеджменту і права: теорія і практика: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Житомир, 8 квітня 2023 р.). Житомир: ЦФЕНД, 2023. С. 44–45.
5. Поліщук Н. В., Павлоцька К. Є. Ризики іпотечного кредитування в Україні: особливості воєнного періоду. *Галицький економічний вісник*. 2023. Т. 84, № 4. С. 89–96.
6. Поліщук Н. В., Сивак Р. Ю. Види фінансових ризиків. *Актуальні проблеми економіки, фінансів, обліку і права: досвід та перспективи*: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 9 березня 2023 р.): у 2 ч. Кропивницький: ЦФЕНД, 2023. Ч. 2. С. 9–11.
7. Система управління ризиками. *OTP Capital*. URL: <https://www.otpcapital.com.ua/about-us/systema-upravlinnya-ryzykamy/>

8. Третяк Д. Д. Теоретичні основи ризик-менеджменту банку. *Економіка та держава*. 2022. № 1. С. 100–107.

9. Climate Financial Risk Forum guide 2020. Risk Management chapter. URL: <https://www.fca.org.uk/publication/corporate/climate-financial-risk-forum-guide-2020-disclosures-chapter.pdf>

10. Deloitte report: The future of risk in financial services. *LR Foundation*. URL: https://wrp.lrfoundation.org.uk/?gad_source=1&gclid=Cj0KCQjwj9-zBhDyARIsAE Rjds0-BwXgsovB1wGrWxvMgcNxshunvDdkH3-Lkyrzspte6wnyUBHABJgaAmsk EALw_wcB

11. Dionne G. Risk management: History, definition and critique. *Risk Management and Insurance Review*. 2013. Vol. 16, № 2. P. 147–166. DOI: 10.1111/rmir.12016.

12. Risk Management and Corporate Governance, Corporate Governance. *OECD*. DOI: 10.1787/9789264208636-en.

13. Risk modeling in a new paradigm: developing new insight and foresight on structural risk. *McKinsey Working Papers on Risk*. 2011. № 13. URL: <https://www.mckinsey.com/business-functions/risk/our-insights/risk-modeling-in-a-new-paradigm>

14. Monetary and Credit Policy: Regulatory Instruments the Security of the Banking Sector / N. Trusova, O. Hryvkiivska, N. Polishchuk, O. Prutska, N. Zakharova, O. Demchenko. *Review of Economics and Finance*. 2022, Vol. 20. P. 1222–1236. URL: <https://refpress.org/ref-vol20-a135/>

15. Transforming risk efficiency and effectiveness. *McKinsey Working Papers on Risk*. 2019. URL: <https://www.mckinsey.com/business-functions/risk/our-insights/transforming-risk-efficiency-and-effectiveness>

Публікації Базельського комітету:

16. Базель III. Нові стандарти капіталу і ліквідності – часто задавані питання. Moody's. 2011. URL: <https://www.moodyanalytics.com/-/media/whitepaper/2011/rs/2011-01-01-Basel-III-FAQs.pdf>

17. Basel Committee on Banking Supervision: Revisions to the principles for the sound management of operational risk. *Bis*. 2020. 23 p. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d508.htm>

18. Basel Committee on Banking Supervision: Targeted revisions to the credit valuation adjustment risk framework. *Bis*. 2020. 31 p. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d507.pdf>

19. Basel III Minimum capital requirements for market risk. *Bis*. 2019. 136 p. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d457.htm>

20. Basel III: Finalising post-crisis reforms. *Bis*. 2017. 162 p. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d424.htm>

21. Basel III: The Liquidity Coverage Ratio and liquidity risk monitoring tools. *Bis*. 2013. 75 p. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs238.htm>

22. Framework for voluntary disclosure of information on financial risks related to climate change. *Bis*. 2025. 19 p. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d597.htm>

Законодавчі та нормативні акти України:

23. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів: Закон України від 19.06.2020 р. № 738-ІХ. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20#Text>

24. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації корпоративного управління в банках України, схвалені Рішенням Правління Національного банку України 03.12.2018 р. № 814-рш. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr814500-18#Text>

25. Про затвердження Положення про організацію системи внутрішнього контролю в банках України та банківських групах, затверджене постановою Правління Національного банку України 02.07.2019 р. № 88. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0088500-19#Text>

26. Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах, затверджене постановою Правління Національного банку України від 11.06.2018 р. № 64. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/PB18095.html

27. Про затвердження Змін до Положення щодо пруденційних нормативів професійної діяльності на фондовому ринку та вимог до системи управління ризиками, затверджено Рішенням НКЦПіФР від 16.11.2017 р. № 824. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1499-17#Text>

Навчальне видання

Поліщук Наталія Володимирівна

СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ У ФІНАНСАХ

Методичні рекомендації щодо виконання самостійної роботи
для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «Магістр»
спеціальності D2 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
(072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок)
ОП «Фінанси, банківська справа та страхування»

Редактор Л. О. Ноцька
Технічний редактор О. К. Гомон

Підписано до друку 26.09.2025 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Друк – цифровий. Умовн. друк. арк. 1,97.
Тираж 30 прим. Зам. № 104.

Донецький національний університет імені Василя Стуса
21021, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру
серія ДК № 5945 від 15.01.2018 р.